

Knud Jørgen Munk
Stud.scient.pol.

Værdier og videnskab.

1. Indledning.

Med den stigende betydning videnskabens resultater har fået og vil få for udviklingen i samfundet, øges behovet for, at de subjektive vurderingers indflydelse på alle trin i forskningsprocessen mindskes mest muligt. Det hænger tildels sammen med, at problemet i forbindelse med det subjektives indflydelse ændrer karakter fra udelukkende at være et spørgsmål om udsagns videnskabelige reliabilitet til også at være et politisk spørgsmål om videnskabens virkning på allokeringen af goder i samfundet. En betingelse for løsningen af et problem er som regel, at det analyseres. Det vigtigste redskab ved analysen af det nævnte problem har hidtil været termerne "værdidom/kausaldom".

Så vidt jeg kan se, er anvendelsen af dette ordpar i høj grad betinget af menneskets i mange henseender ulykkelige tilbøjelighed til at opfatte virkeligheden i dikotomier. Min hovedanke er begrebernes fundamentale uklarhed, der afslører sig, hvor deres indhold søges fastlagt¹⁾. Først og fremmest er det uklar om dom skal forstås i betydningen domsudsagn eller i betydningen bevidsthedsindhold²⁾.

Hans Fink har i *Politica*³⁾ med megen styrke påvist, at man ikke meningsfuldt kan opdele hverken dagligsprogets eller videnskabens domsudsagn efter formelt sproglige kriterier i to klasser af henholdsvis "værdidomme" og "kausaldomme". I betydningen domsudsagn opfylder begrebsparret ikke de mest elementære krav til en god klassifikation og enhver tale om en "logisk kløft" er i denne forbindelse i bedste fald intetsigende.

I betydningen form for bevidsthedsindhold kan man rent begrebsmæssigt ikke apriori tale om et logisk skel mellem værdidomme og kausaldomme; der eksisterer intet skel i den ikke-sproglige virkelighed, før menneskene igennem sproget bestemmer, at der skal være det. Men man kan postulere, at det er principielt muligt nøj-

Knud Jørgen Munk
Stud.scient.pol.

Værdier og videnskab.

1. Indledning.

Med den stigende betydning videnskabens resultater har fået og vil få for udviklingen i samfundet, øges behovet for, at de subjektive vurderingers indflydelse på alle trin i forskningsprocessen mindskes mest muligt. Det hænger tildels sammen med, at problemet i forbindelse med det subjektives indflydelse ændrer karakter fra udelukkende at være et spørgsmål om udsagns videnskabelige reliabilitet til også at være et politisk spørgsmål om videnskabens virkning på allokeringen af goder i samfundet. En betingelse for løsningen af et problem er som regel, at det analyseres. Det vigtigste redskab ved analysen af det nævnte problem har hidtil været termene "værdidom/kausaldom".

Så vidt jeg kan se, er anvendelsen af dette ordpar i høj grad betinget af menneskets i mange henseender ulykkelige tilbøjelighed til at opfatte virkeligheden i dikotomier. Min hovedanke er begrebernes fundamentale uklarhed, der afslører sig, hvor deres indhold søges fastlagt¹⁾. Først og fremmest er det uklar om dom skal forstås i betydningen domsudsagn eller i betydningen bevidsthedsindhold²⁾.

Hans Fink har i *Politica*³⁾ med megen styrke påvist, at man ikke meningsfuldt kan opdele hverken dagligsprogets eller videnskabens domsudsagn efter formelt sproglige kriterier i to klasser af henholdsvis "værdidomme" og "kausaldomme". I betydningen domsudsagn opfylder begrebsparret ikke de mest elementære krav til en god klassifikation og enhver tale om en "logisk kløft" er i denne forbindelse i bedste fald intetsigende.

I betydningen form for bevidsthedsindhold kan man rent begrebsmæssigt ikke apriori tale om et logisk skel mellem værdidomme og kausaldomme; der eksisterer intet skel i den ikke-sproglige virkelighed, før menneskene igennem sproget bestemmer, at der skal være det. Men man kan postulere, at det er principielt muligt nøj-

agtigt at opdele menneskets bevidsthedsindhold i to klart adskilte klasser og endvidere, at det principielt er muligt at udtrykke sig så klart, at det entydigt kan afgøres, om et domsudsagn refererer til henholdsvis den ene eller den anden af de to klasser og herved indirekte etablerer en form for logisk skel mellem domsudsagn, der refererer til noget, man henholdsvis kan benævne værdidommene og kausaldommene. Et sådant skel vil imidlertid være af en ganske anden karakter end de logiske skel i den formelle logik, hvor opdelingen af udsagn kan foretages uden hensyntagen til hvilke forhold i den ikke sproglige virkelighed, de refererer til; benævnelsen "logisk skel" er måske derfor noget af en tilsnigelse. Desuden forbliver det for frugtbarheden af sontringen væsentlige fortsat uafklaret; hvilke forhold i den for direkte erkendelse utilgængelige menneskelige bevidsthed skal identificeres som henholdsvis "værdidomme" og "kausaldomme", og hvorledes skal de ubevidste strukturer, der formodentlig øver indflydelse på alle trin i forskningsprocessen identificeres? Som det vil fremgå af det følgende, er det min opfattelse, at i det omfang det i det hele taget er muligt at etablere et skel af den nævnte art, vil skellet ikke uden videre kunne tillægges den restriktive funktion, man har ønsket det skulle have.

Det er min grundindstilling, at det centrale i værdiproblematikken for videnskaben er den forskellige grad af usikkerhed domsudsagn, som udtryk for forhold i den ikke-sproglige virkelighed, er forbundet med afhængigt af a) hvorledes relationen til virkeligheden er etableret og b) hvilke dele af virkeligheden domsudsagnet refererer til. Problemerne i forbindelse med hvorledes man mest frugtbart kan klassificere a) virkeligheden og b) domsudsagns forhold til den ikke-sproglige virkeligheden får derfor for mig en afgørende omend præliminærbetydning for den egentlige analyse. Pladsen tillader ikke en omfattende diskussion, og jeg skal derfor indskrænke mig til at fremlægge de klassifikationer, jeg finder mest hensigtsmæssige.

2. Klassifikation af virkeligheden.

Enhver klassifikation bygger på domme, hvilket ofte overses. F.eks. bestemmer domsudsagnet elementerne i Y kan have egenskaberne $x_1 x_2, \dots, x_n$

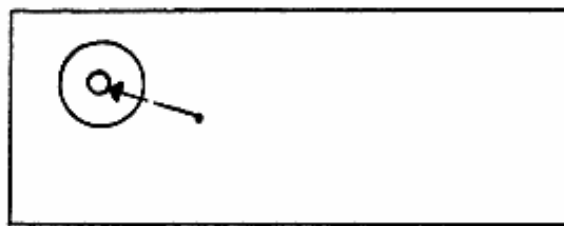
tage værdierne falsk eller sand og hvor $n=2$ følgende logiske klasser $Y_1(x_1, x_2)$, $Y_2(x_1, x_2)$, $Y_3(x_1, x_2)$ $Y_4(x_1, x_2)$. At man antager, at x_1, x_2 o.s.v. er relevante og i relevante henseender forskellige egenskaber ved Y kan have ganske stor betydning for de resultater, man når frem til eller måske nok så meget ikke når frem til ved analysen af de forhold i virkeligheden, Y henviser til.

En eksplicit angivelse af de domme, en klassifikation bygger på er ønskelig af to grunde. For det første gør det det lettere at kritisere klassifikation, hvilket i realiteten vil sige at kritisere de tilgrundliggende domme, såfremt det ikke drejer sig om en rent formel kritik. For det andet gør det det lettere at undgå formelle mangler d.v.s. at sikre, at klassifikationen bliver exhaustiv d.v.s. udtømmende og eksklusiv d.v.s., at klasserne ikke overlapper hinanden⁴⁾.

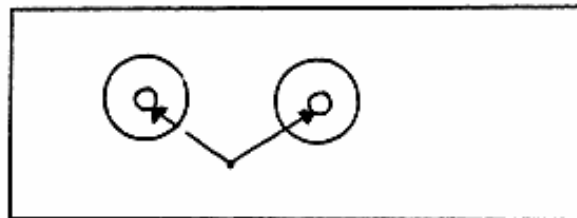
Dette er baggrunden for den følgende opremsning af de i sig selv trivielle domsudsagn, der bestemmer mine virkelighedskategorier. Grunden til, at domsudsagnene er formuleret i første person, er, at jeg finder det uhensigtsmæssigt at anvende et alment virkelighedsbegreb. Der findes præcis lige så mange virkeligheder, som der findes mennesker, hvilket ikke udelukker, at man personligt kan have gode grunde til at antage, at disse virkeligheder på væsentlige punkter er sammenfaldende. Da klassifikationen skal omfatte den totale virkelighed, må dens udgangspunkt være et udifferentieret logisk univers, hvis grænser ikke lader sig fastlægge rent sprogligt. Det logiske univers, der er en afbildning af virkeligheden, er symboliseret ved en tom firkant. Den successive udfyldning af denne firkant skal illustrere det parallelle i akkumulationen af domsudsagn og klassifikationens differentiation.

- jeg er en bevidsthed
- jeg har et bevidsthedsindhold
- der eksisterer en objektiv virkelighed udenfor min bevidsthed
- jeg perciperer den objektive virkelighed d.v.s. forhold udenfor min bevidsthed inducerer et bevidsthedsindhold hos mig.

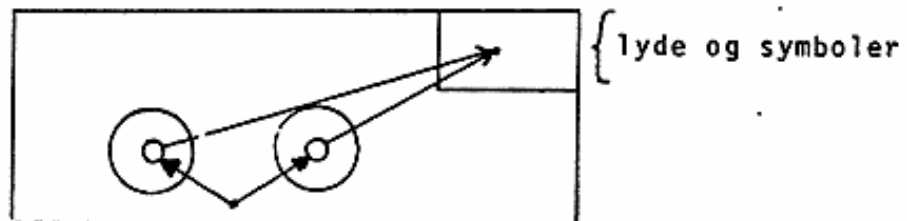

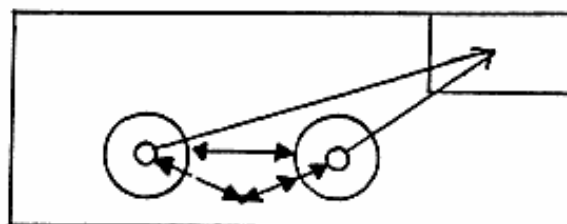
konsubjektivitet: der eksisterer andre bevidstheder, der perciperer de samme forhold i den objektive virkelighed som jeg
intersubjektivitet: der eksisterer andre bevidstheder, der ved perception af samme forhold udenfor vore bevidstheder får tilnærmelsesvis samme bevidsthedsindhold som jeg.

jeg og andre bevidstheder kan mere eller mindre ufuldkomment give udtryk i lyd og symboler for vort bevidsthedsindhold.
andre bevidstheder kan give udtryk for samme bevidsthedsindhold i tilnærmelsesvis samme lyde og symboler som jeg.

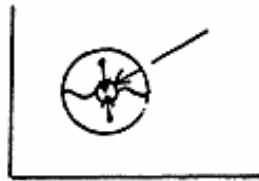

jeg og andre bevidstheder er i interaktion
jeg og andre bevidstheder er i interaktion med forhold udenfor vore bevidstheder.

mit og andre bevidstheders bevidsthedsindhold er foruden af den aktuelle perception induceret af forhold i bevidstheden

a) fastlagt ved tidligere perception b) oprindelige forhold i bevidstheden.

Disse domsudsagn fastlægger følgende virkelighedskategorier.

I. Den subjektive virkelighed: min bevidsthed

- a) bevidsthedsindhold
- b) sociale bevidsthedsstrukturer
- c) genetiske bevidsthedsstrukturer

II. Den objektive virkelighed: den øvrige virkelighed.

A. Den profane virkelighed: den øvrige virkelighed bortset fra andre bevidstheder og af bevidstheder frembragte lyde og symboler.

1. Den sociale virkelighed: bevidstheders interaktion med hinanden og med ikke bevidste forhold.

- a) interaktion med af bevidstheder frembragte lyde og symboler (sproglig adfærd)
- b) ikke sproglig interaktion med ikke bevidste forhold.
- c) interaktion mellem bevidstheder.

2. Den materielle virkelighed: forhold uden bevidsthed bortset fra af bevidstheder frembragte lyde og symboler.

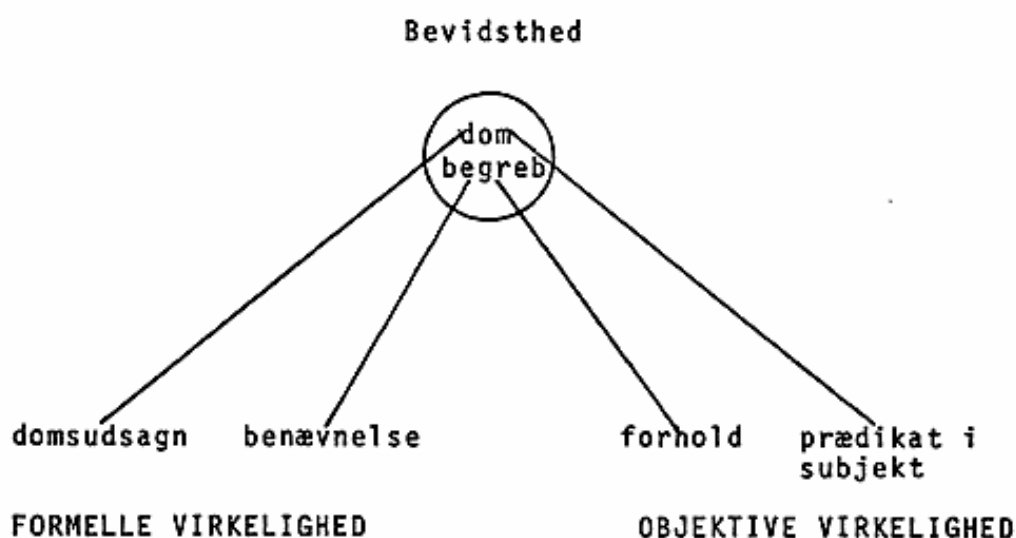
B. Den humane virkelighed: andre bevidstheder

- a) bevidsthedsindhold
- b) sociale bevidsthedsstrukturer
- c) genetiske bevidsthedsstrukturer

C. Den formale virkelighed: af bevidstheder skabte lyde og symboler.

For at forebygge enhver misforståelse vil jeg understrege, at de logiske skel, der ovenfor er opstillet ligeså lidt som en postuleret logisk kløft mellem "værdidomme" og "kausale domme" er udtryk for andet og mere end en vurdering af, hvad der på forskningens nuværende stade er en hensigtsmæssig opdeling. På den anden side er de etablerede skel ikke i erkendelsesmæssig henseende vilkårlige! man kan ikke samtidig bekræfte domsudsag-
nenes rigtighed og benægte de logiske skel, de etablerer.

3. Klassifikation af forholdet mellem sprog og virkelighed.

Den følgende klassifikation af forholdet mellem sprog og virkelighed er stort set overtaget fra Jørgen Jørgensen⁵⁾.

Mellem den menneskelige bevidsthed og forhold i den objektive virkelighed består en erkendelsesrelation, hvor forholdene er de uafhængige variable og den afhængige variabel er det menneskelige bevidsthedsindhold, der er et mere eller mindre nøjagtigt billede af forholdene. Et bevidsthedsindhold om et forhold betegnes forholdets begreb. Et forhold, der er et moment ved eller et led i en helhed, betegnes et prædikat og helheden et subjekt. Et bevidsthedsindhold, der konstaterer, at prædikatet er indeholdt i subjektet, betegnes en dom.

Mellem den menneskelige bevidsthed og lyde og symboler i den objektive virkelighed består en udtryks- og betegnelsesrelation

hvor det menneskelige bevidsthedsindhold er den uafhængige variabel og sprogbilddet den afhængige variable, der mere eller mindre entydigt afspejler bevidsthedsindholdet. Et begrebs afbildning betegnes benævnelse, og en doms et domsudsagn, bestående af subjektsbenævnelse og prædikatsbenævnelse. En mere detaljeret klassifikation af sproglig adfærd (udformet ud fra en kritisk holdning til begreberne real/nominal definition) tillader pladsen ikke, at jeg kommer ind på.

4. Fastlæggelse af begrebet videnskab.

Videnskab anvendes i alm. sprogbrug både om sociale aktiviteter og om sprogligt materiale. Videnskab i betydningen sprogligt materiale vil jeg betegne et videnskabeligt sprog, idet jeg opdelser den formale virkelighed i følgende kategorier.

- a) formelle sprog: lyde og symboler, der er opbyggede i logisk deduktive systemer, og som ikke anvendes i nogen fast relation til forhold i den ikke-formale objektive virkelighed.
- b) naturlige sprog: lyde og symboler, der ikke entydigt kan opfattes som udgørende logisk-deduktive systemer, og som ikke entydigt kan opfattes som blivende anvendt i fast relation til forhold i den ikke-formale objektive virkelighed.
- c) videnskabelige sprog: lyde og symboler, der er opbyggede i logisk-deduktive systemer, og som anvendes i fast relation til forhold i den ikke-formale virkelighed.

Benævnelse videnskab vil jeg anvende om en social aktivitet, hvorved der fastlægges videnskabeligt sande domsudsagn om den ikke-formale objektive virkelighed, idet et domsudsagns videnskabelige sandhed afgøres af, om den sociale gruppe accepterer a) at prædikat og subjektsbenævnelse står i en entydig relation til forhold i den ikke-formale objektive virkelighed, hvilket er en forudsætning for b) at prædikatet ved en af den sociale gruppe fastlagt teknik med reliabilitet kan erkendes som indeholdt i subjektet.

5. Værdiproblemet i relation til videnskabelige domsudsagn.

De problemer, jeg med udgangspunkt i de fastlagte virkelighedskategorier vil tage op i det følgende, vil ikke være nye for Politicas læsere. Min artikel kan tildels betragtes som en systematisering af de tanker, Hans Fink⁶⁾ og Morten Kelstrup⁷⁾ tidligere har fremført her i bladet. Hans Henrik Bruun og Karen Helveg Pedersen har også været inde på nogle af de samme problemer, men den næsten positivistiske videnskabsopfattelse, som Bruun giver udtryk for ved at antage videnskabelige udsagns "materielt bindende karakter" ligger mig lige så fjernt som Karen Helveg Pedersens subjektivisme.

For at gøre analysen lidt mindre abstrakt har jeg knyttet den til et konkret eks. på en såkaldt "værdidom": Demokrati er den bedste statsform. Betragtet som domsudsagn må det på grund af dets uklarhed tilskrives det naturlige sprog. Hvis opdelingen i "værdidomme" og "kausaldomme" skal tjene til at dele udsagn i to grupper, hvortil videnskaben må lave en principielt forskellig holdning, er det som nævnt i indledningen allerede af Hans Fink blevet påvist, at en sådan opdeling ikke kan foretages indenfor de naturlige sprog, og da slet ikke på grundlag af formelle sproglige kriterier. At betegne det i eksemplet anførte udsagn som en "værdidom" logisk adskilt fra en klasse af "kausaldomme" er derfor mere vildledende end vejledende, hvilket de fleste vel også vil være enig i; men nogle vil stillet heroverfor hævde, at nok er man forhindret i at etablere skellet indenfor det naturlige sprog p.g.a. dets uklarhed, men det forhindrer ikke, at det kan gøres indenfor de videnskabelige sprog. Empirisk vil dette sikkert kunne afvises på samme måde, som det er gjort m.h.t. de naturlige sprog, men i relation til en idealtype af videnskabelige sprog, hvor hvert ord står i en entydig relation til forhold i den ikke-formale objektive virkelighed, fortjener påstanden en nærmere undersøgelse.

Såfremt eksemplet skal anvendes, må det derfor omskrives til videnskabeligt sprog. Omskrivningen kan tænkes foretaget, om jeg så må sige, i flere lag, indtil man når ned til ord i det naturlige sprog, der er tilstrækkelig entydige til at fastlægge det

videnskabelige ord entydigt. Anvendelsen af det naturlige sprog ved begrebsfastlæggelsen er uundgåelig.

Omskrivningen, der naturligvis kun er at betragte som en illustration og ikke prætenderer at være tilstrækkelig entydig, kan f.eks. fastlægge demokrati som den sociale norm, at flertallet af alle over 21 år gennem et repræsentativt organ har magten over et fysisk magtapparat, statsform som en social norm, der bestemmer, hvilke personer, der har den øverste magt over et fysisk magtapparat og "bedste" som den størst mulige trivsel for de individer, der er underkastet den ovenfor nævnte sociale normer.

Oversættelsen udelukker mange betydningsmuligheder, men den i denne forbindelse væsentlige reduktion er, at udsagnet i oversat form kun refererer til den humane virkelighed og ikke til den subjektive virkelighed.

De såkaldte "værdidomme" kan som regel opfattes som refererende til både den subjektive og den humane virkelighed, men oversat til et videnskabeligt sprog kan den subjektive reference ikke bibeholdes, da videnskab både empirisk og efter min begrebsfastlæggelse sui generis ikke kan indeholde domsudsagn, der refererer til den subjektive virkelighed.

Allerede på grundlag heraf kan man derfor konkludere, at det subjektive værdiproblem og herunder spørgsmålet om forskerens prævidenskabelige erkendelse lades uløst, såfremt værdiproblematikken alene anskues gennem de videnskabelige sprog. Dette hindrer naturligvis ikke, at man fortsat kan spørge, om det er muligt indenfor de videnskabelige sprog at etablere en klasse af domsudsagn, hvis sandhed forskeren ikke qua videnskabsmand kan udtale sig om.

I besvarelsen heraf kan jeg ikke undgå at komme ind på, hvorledes videnskaben hidtil har forholdt sig til "værdipræmisser" og "mål".

Som eks. er formuleret, er det en påstand på makroplanet, men som "bedste" er oversat vedrører det ikke i første instans makro-, men mikroforhold; det drejer sig ikke om statens trivsel som sådan, men om enkeltindviders trivsel. Den første forudsæt-

ning for at kunne efterprøve påstanden er derfor en empirisk undersøgelse af, hvilke kausale virkninger demokrati har på alle planer fra det politiske makroplan til det individuelle mikroplan.

Flertallet af de mål, økonomi og statskundskab konfronteres med, er påstande på makroplanet og kan ligesom eksemplet anskues som midler til at opnå mere fundamentale mål eller sagt med andre ord principielt reduceres til spørgsmål om, hvilke ydre forhold for samfundets enkeltindivider man foretrækker.

Det gælder f.eks. mål som stor nationalindkomststigning, betalingsbalanceligevægt, en effektiv administration, der af samfundsforskere relativt ukritisk er lagt til grund som subjektive præmisser for forskningen. En empirisk analyse af, hvilke mikromål et givet makromål må forudsætte, rummer imidlertid ikke nogen stillingtagen til, hvilke mål, der bør foretrækkes. Samfundsvidenskaberne kan derfor uden at ændre deres nuværende holdning til værdiproblemet foretage en kritisk analyse af, hvad der hidtil er blevet betragtet som udefra givne mål. Kun forskningspolitiske bekvemmeligheds- og opportunitetshensyn kan forklare, at sådanne analyser ikke har været foretaget; dette især på baggrund af, at vel kun få eller ingen moderne samfundsforskere direkte adspurgte vil benægte, at menneskets trivsel er det eneste acceptable fundamentale mål, og at mål og midler i øvrigt må betragtes som komplementære størrelser hvorimellem grænsen vilkårligt kan trækkes, eller sagt på en anden måde, at værdier ikke er genstande udenfor mennesket, men strukturer i vor bevidsthed.

Den første forudsætning for at efterprøve eksemplets påstand er allerede nævnt. Den anden forudsætning er en operationalisering af trivselsbegrebet d.v.s. fastlæggelse af iagttagelige indikatorer for forhold i den humane virkelighed. Herved rejser sig et principielt videnskabsteoretisk problem. Er det hensigtsmæssigt, at videnskaben tager stilling til sandheden af domsudsagn, der refererer til forhold i den objektive virkelighed (in casu menneskelige bevidsthedsprocesser), der endnu og måske principielt unddrager sig direkte erkendelse? Besvarer man dette benægtende, og mener man i de videnskabelige sprog efter formelle kriterier at kunne afgøre, om et udsagn refererer til den humane eller den

øvrige objektive virkelighed, er det muligt at etablere et restriktivt logisk skel, der løser en del af værdiproblemet. På den anden side er det værd at bemærke, at erkendelsesteoretisk set er det afgørende da ikke, at de domsudsagn, dette skel udskiller, angår værdier, men at verifikationsproblemet for disse er af en særlig vanskelig karakter.

En accept af, at der kan etableres et logisk skel mellem domsudsagn, der refererer til henholdsvis den humane og den øvrige virkelighed, implicerer imidlertid ikke en accept af den restriktive funktion, nogle har ønsket dette skel skulle have.

En sådan evt. accept må afhænge af en nærmere undersøgelse dels af den videnskabelige metodes subjektive præmisser dels af videnskabelig praksis.

Anvendelse af den videnskabelige metode forudsætter, så vidt jeg kan se, anerkendelse af i alle tilfælde to præmisser.

For det første, at videnskaben skal sætte mennesket (vel især de mennesker, der er samfundets magthavere) i stand til at forudsige fremtidige tilstande ud fra givne forudsætninger. For det andet, at dette opnås mest effektivt ved at opstille logisk-deduktive systemer byggende på så få præmisser som muligt og med teoremer (deduktioner), der med signifikant sandsynlighed kan interpreteres som sande domsudsagn om virkeligheden.

Videnskabelig praksis viser, at det ikke kun er indenfor samfundsvidenskabernes område, man kan finde et skel mellem en principielt iagttagelig og en ikke direkte iagttagelig virkelighed. F.eks. har den moderne kernefysik nøjagtig samme problem. Det er af principielle grunde ikke muligt direkte at erkende atomare strukturer og processer; ikke desto mindre har kernefysikerne opstillet en endog antagonistisk model af disse forhold. Dette må ses på baggrund af, at det i relation til den videnskabelige metodes ovenfor postulerede subjektive præmisser ikke er afgørende for værdien af et videnskabeligt sprogs grundlæggende domsudsagn (specielt ikke hvis de er modelanalytiske), at de direkte kan verificeres, men at den deduktion, der kan afledes fra dem, kan interpreteres som sande med en signifikant sandsynlighed. Sammenholdes dette med, at de humane videnskaber allerede i vidt omfang beskæftiger sig med menneskelige bevidsthedsprocesser (f.eks. motivationspsykologi og Eggert-Pedersens tvivlsmål), ja, at selv en makrovidenskab som økonomien har en

humanpræmis, den faldende grænsenytt, som et grundlæggende axiom, synes de saglige grunde til apriori at opretholde en restriktiv fortolkning at være overordentlig svage.

Om en videnskabelig beskæftigelse med den humane virkelighed, i praksis vil vise sig at være frugtbar for den politiske videnskab, vil i høj grad afhænge af muligheden for at opstille en model for menneskets adfærd, der på relevant måde sonder mellem biologisk og social betinget adfærd. Opgaven er et skoleeksempel på et black-box problem og anvendelse af en systemanalytisk approach synes derfor nærliggende. Metoden vil imidlertid have en struktur-funktions-analytisk karakter og derved let føre til en overvurdering af eksisterende d.v.s. socialt betingede strukturers betydning. I det hele taget må mulighederne for ved empiriske undersøgelser af industrikulturens mennesker at adskille biologisk og sociale betingede bevidsthedsstrukturer formodentlig betegnes som meget små.

Det forekommer mig derimod nærliggende at antage, at antropologiske og historiske data under forudsætning af, at de nedenforstående præmisser er tilnærmelsesvis rigtige, kan give en væsentlig del af løsningen.

1. I jæger- og samler-samfundet er gennemsnitsmennesket i lighed med øvrige dyr fuldstændig genetisk tilpasset til de ydre livsvilkår d.v.s., at en ikke intellektuel styret adfærd i egentlig forstand rationel, der tjener til tilfredsstillelse af umiddelbare biologiske behov, er ensbetydende med en i relation til stammesamfundets overlevelse rationel adfærd.

2. I det relativt korte tidsrum, hvor mennesket ikke har levet i jæger- og samlersamfund, er den genetiske tilpasning praktisk taget gået i stå, men er erstattet af en social tilpasning.

3. I statiske samfund d.v.s. samfund, hvor teknologien og de materielle produktionsbetingelser ikke ændrer sig, er gennemsnitsmennesket indenfor det biologisk mulige socialt tilpasset til de ydre livsvilkår, d.v.s. at en ikke nødvendigvis intellektuel bestemt adfærd, der tjener til tilfredsstillelse af social-biologiske behov, er ensbetydende med en i relation til samfundets overlevelse rationel adfærd (overlevelse forstået i første instans som de eksisterende produktions- og magtstrukturers overlevelse, i anden instans den fysiske overlevelse i det omfang, den forudsætter de førstnævnte strukturer).

4. De sociale strukturer (herunder magtstrukturerne) tilpasser sig langsommere end produktionsstrukturerne til ændringer i teknologi og materielle produktionsbetingelser.

Det skulle herefter med udgangspunkt i etologiske studier af jæger- og samlersamfund være muligt at udforme et system i analogi med menneskets for de sociale videnskaber relevante genetisk bestemte bevidsthedsstrukturer, videre ved hjælp af historiske og økonomiske data at beskrive dette systems ændring ved sociale strukturers overlejring af de biologiske strukturer under menneskets vekslende ydre livsforhold op til det højtudviklede agrare samfund og endelig påvise systemets stigende entropi under især de senere årtiers hastige industrielle udvikling. En sådan model vil formodentlig være overordentlig nyttig ved uformningen af en trivselsmodel. Udgangspunktet må være en identifikation af de parameterverdier, mennesket foretrækker, dets biologiske bevidsthedsstrukturer skal udvise, og derefter en undersøgelse af hvilke sociale strukturer, der under de nuværende ydre materielle betingelser er nødvendige for, at så mange som muligt kan nå så tæt som muligt til de optimale parameterverdier. Personligt finder jeg det sandsynligt, at et intensivt studium af den humane virkeligheds socialt relevante aspekt vil være overordentlig frugtbart. Konsekvenserne for den politiske videnskab af en overskridelse af grænsen til denne del af virkeligheden er imidlertid ganske store. Umiddelbart får det betydning for afgrænsningen af det politiske system, hvilket klart viser sig, hvis man tager sit udgangspunkt i Eastons definition. Først vil jeg indskyde, at jeg har anvendt ordet værdi på en anden måde end Easton. For Easton er værdier, selv om det ikke fremgår særlig klart, noget tilsyneladende tingsligt, en udvidelse af det økonomiske gode begreb, hvorimod jeg har anvendt det om strukturer i den menneskelige bevidsthed. Værdier i denne sidstnævnte betydning må tilhøre omgivelserne i Easton's system, nærmere bestemt det biologiske system og personlighedssystemet. Som det fremgår af ovenforstående må den humane virkeligheds strukturer, der er relevante for den sociale virkelighed, indtage en central plads i den politiske analyse. De strukturer, som den autoritative aflokering af "goder" er rettet imod og formodentlig delvis determineret af, må følgelig inddrages i selve systemet.

Det eksplicitte studium af socialt relevante bevidstheds-

strukturer vil formodentlig også medføre, at den snævre aspektbetragtning, Easton anlægger i f.eks. A System Analysis of Political Life, i alle tilfælde som udgangspunkt må forlades. Det afgørende må være, hvorledes goderne med den givne mængde ressourcer allokeres sammenholdt med de eksisterende socialt og biologisk betingede bevidsthedsstrukturer. Om allokeringen af "goder" sker ved hjælp af markedsmekanismen, og at "goderne" derfor kan måles i penge (det økonomiske mikro- og makroaspekt) eller den sker autoritativt med gyldighed for samfundet d.v.s. understøttet af mulig anvendelse af fysisk magt (Eastons politiske makroaspekt) eller den sker autoritativt i henhold til en social norm, d.v.s. understøttet af mulig anvendelse af ikke-fysiske sanktioner (politisk-sociologisk mikroaspekt) må i første omgang være underordnet. En rigoristisk aspektbetragtning kunne måske forsvares, såfremt de forskellige former for "gode" allokering ikke empirisk var interdependente i nævneværdigt omfang, hvilket de midlertid er. Pladsen tillader ikke, at dette bliver andet end et postulat, men man kan f.eks. argumentere meget overbevisende for, at både de autoritativt fastlagte juridiske normer og de sociale normer, der regulerer den seksuelle adfærd, i høj grad er påvirket af økonomiske og teknologiske produktionsforhold. Det anførte synspunkt er ganske i overensstemmelse med, at et systems omgivelser pr. definition ikke må indeholde relationer mellem elementerne, der er interessante for den pågældende videnskab.¹⁰⁾ Udtrykt i Easton's terminologi er f.eks. relationerne mellem personlighedssystemet og det økonomiske system efter min mening af afgørende betydning for de krav, der fremføres til det politiske system både kvalitativt og kvantitativt, og det politiske system er derfor for snævert afgrænset.

Indsatsen bør i første omgang koncentreres om udformningen af et system til beskrivelse af den totale sociale adfærd og først senere rettes imod aspekter på mikro- og makroplan.

Denne konklusion når man også til ud fra general system theory, hvis grundsynspunkt jo er, at det ikke alene er tidsbesparende, men også befrugtende for nærtbeslægtede videnskaber at udforme et fælles analytisk system til beskrivelse af deres respektive områder.

De fulde konsekvenser for den politiske videnskab af en sådan udvidelse af det politiske systems grænser er jeg ikke i stand til at overskue, hvorfor jeg skal afstå fra en i bedste fald futil diskussion heraf.

De konsekvenser for den politiske videnskab af overskridelsen af grænsen til den humane virkelighed jeg i det forudgående har nævnt, har primært været konsekvenser i den formale virkelighed, konsekvenser for det videnskabelige sprog. Dette er imidlertid ikke de eneste konsekvenser, der er af interesse. Videnskab er en social aktivitet og som sådan i interaktion med den øvrige sociale virkelighed. En analyse af en videnskabelig aktivitets sociale konsekvenser gennemføres sjældent, da den dels i de fleste tilfælde er af en fra forskerens egentligt studium væsensforskellig karakter og dels motivationspsykologisk forudsætte, at videnskabsmanden er indstillet på at lade sin videnskabelige aktivitet påvirke af analysens resultat, hvilket han sjældent er. At negligere de sociale konsekvenser i denne sammenhæng vil imidlertid være mere end groft. Et studium af den humane virkelighed efter de i det forudgående nævnte retningslinier vil kunne øve en betydelig indflydelse både politisk, moralsk og etisk. Man kan i denne forbindelse sondre mellem de virkninger, et videnskabeligt resultat rent faktisk får og de virkninger, det skulle have i overensstemmelse med sit indhold.

I politik anvendes samfundsvidenskabelige resultater sjældent med fornøden angivelse af den usikkerhed, der følger af de forenklede præmisser resultaterne bygger på, hvilket desværre ikke alene kan lægges politikerne til last. Hvis samfundsvidenskabsmænd fortsat passivt lader andre formidle deres resultater, kan man forudse, at resultaterne af videnskabelige trivselsundersøgelser vil få tillagt samme magiske betydning som f.eks. i dag opgørelse af underskuddet på betalingsbalance og stigning i nationalproduktet, og at det pengeøkonomiske tankesæt, der i dag behersker de sociale normer, ja, endog øver indflydelse på det moderne menneskes etiske grundindstilling vil få en alvorlig konkurrent i pseudovidenskabelige trivselsforestillinger.¹⁰ I det omfang mennesket i det nuværende samfund i ekstrem grad overvurderer materielle goder, er en sådan udvikling naturligvis overordentlig positiv; men den rummer i et

uhyggeligt perspektiv faren for meningstyranni og ensretning, især da det trods alt er nemmere at få folk til at acceptere "trivsel" end penge som en absolut værdi.

Normative konsekvenser af en sådan karakter vil imidlertid ikke være i overensstemmelse med videnskabens indhold. Alene på grund af de notoriske forskelle i menneskers genetiske konstruktion vil en model af den menneskelige bevidsthed kun have statistisk gyldighed. Det betyder, at domsudsagn, der helt eller delvis bygger på modellen, kun vil have probabilistisk karakter, således at usikkerheden er desto større, jo færre individer udsagnet angår. Til illustration kan anføres den i erkendelsesteoretisk henseende analoge kernefysiske atommodel. Selv om man med stor nøjagtighed kan forudsige det radioaktive henfald i et gram uran, er det praktisk taget umuligt at forudsige, hvorledes et enkelt atom vil opføre sig. Uanset at videnskaben evt. vil kunne postulere, at en lov med stor sandsynlighed vil øge trivslen i samfundet, vil et videnskabeligt udsagn af typen "du forøger trivslen i samfundet ved at holde denne lov" være usandsynligt. Det imperative udsagn "du bør holde denne lov" er allerede i forhold til det fastlagte videnskabsbegreb uvidenskabeligt¹²⁾

Ud fra en ganske vist rent subjektiv vurdering synes det væsentligt at påpege, at en overskridelse af det hidtil restriktive skel vil forøge kravet til samfundsforskeren om aktivt at medvirke til, at alle i samfundet bibringes en klar forståelse af hans resultater og den usikkerhedsfaktor, de er forbundet med, således at det undgås, at resultaterne manipuleres til fordel for ingen eller, hvad der ikke er bedre til skade for de mange og til fordel for de få.

6. Afsluttende bemærkninger.

Jeg har i min analyse kun berørt den mest håndterlige del af det kompleks af problemer, termen "værdidom" er blevet anvendt i forbindelse med, nemlig værdiproblemet i relation til den underkategori af domsudsagn, jeg ved klassifikationen af virkeligheden og fastlæggelsen af videnskabsbegrebet har afgrænset som tilhørende det videnskabelige sprog. Herefter står i alle tilfælde tilbage at analysere værdiproblemet i relation til den øvrige formale

virkelighed.

En sådan analyse falder imidlertid udenfor rammerne af denne artikel. Jeg vil dog nævne, at der tilsyneladende i almindelighed er to faktorer, der er bestemmende for, om et udsagn opfattes som værdiladet, for det første i hvilket omfang udsagnet kan verificeres eller falsificeres, og for det andet i hvilket omfang udsagnet tilsigter eller får virkninger i den sociale virkelighed.

At begrebet således i det mindste er todimensionalt indikerer i sig selv, at en dikotomi næppe er hensigtsmæssig i analysen af værdiproblemet. Når hertil føjes, at de to faktorer påvirkes af så forskellige forhold som udsagnets grammatiske form (indikativ eller imperativ), hvilken del af virkeligheden udsagnet refererer til (den subjektive, humane, sociale o.s.v.), samt af karakteren af de anvendte begrebers forhold til virkeligheden, er det nærliggende at slutte med at konstatere det påtrængende behov for et mere forfinet begrebs apparat til erstatning af det fundamentalt uklare begrebspar "værdidom/kausaldom".

1. Se f.eks. Erik Rasmussen: Komparativ Politik, Århus 1968 pp. 31-45 og Poul Meyer: Politisk Videnskab, København 1962 pp. 58-66.
2. Se p. 6.
3. Politica 1. årg. nr. 1. Beskrivelse og Vurdering og nr. 4 Om Videnskab og Vurdering.
4. Se herom Jørgen Jørgensen: Indledning til Logikken og Metodelæren. København 1963. p. 34 ff. og Arne Næss-Johan Galtung: Metodelære, Oslo 1969, p. 41 ff.
5. Op.cit. p. 70 ff.
6. Op.cit.
7. Politica 2. årg. nr. 3: "Værdier", Videnskab, Politik og Etik.
8. Politica 1. årg. nr. 2: Om sætninger i civil og uniform.
9. Politica 2. årg. nr. 3: Hvad er Politisk Videnskab.
10. Klir, Jire og Miroslav Valach, Cybernetic Modelling, London 1967, p. 21.
11. Tankegangen er tildels inspireret af Johan Galtung, der i et foredrag i Stockholm, i efteråret argumenterede for nationale interaktionsstatistikker på linie med nationalregnskabsstatistikkerne.
12. Et imperativt udsagn er ikke et domsudsagn, da dette altid må stå i indikativ. Konsekvensen af ikke at kunne etablere et logisk skel er altså ikke så "katastrofal" som Bruun forestiller sig: op.cit. p. 7.